

1 Att bli förälder

Se tabell tabell 1.1

De allra flesta unga tänker sig att de en gång ska ha barn och familj. Det har framkommit i flera enkäter både under 2000-talet och dessförinnan. Våren 2000 svarade 95 procent av barnlösa 23-åriga kvinnor och likaså 95 procent av barnlösa 25-åriga män obetingat ja på frågan om att skaffa barn någon gång i framtiden.¹ Men det framgår också tydligt att man tänker sig barn först efter att man fått ett jobb. Så visar det sig också bli i praktiken.

Det är många villkor som skall vara uppfyllda innan ungdomar känner sig redo för föräldraskap. I en studie av föräldraskap i Europa listar Hobcraft och Kiernan² följande fem villkor.

- att leva i ett parförhållande
- att ha fullföljt sin utbildning
- att ha en bostad
- att ha ett förvärvsarbete med acceptabla inkomster
- att känna sig trygg i sin livssituation och kunna överblicka framtiden

Det framgår också från flera svenska studier att förvärvsinkomst och ställning på arbetsmarknaden spelar roll för barnafödandet.³ Det gäller både kvinnor och män. Högre förvärvsinkomst betyder större benägenhet att få ett första barn. Förvärvsinkomstens betydelse har accentuerats under 1990-talet men också anställningsformen betyder en hel del. Fast anställda kvinnor och män har över 20 procent högre benägenhet än tillfälligt anställda att skaffa barn och också högre benägenhet än arbetslösa. Att skaffa barn medan man ännu är studerande förekommer sällan.

Bland kvinnor som till idag hunnit avsluta sin ”barnafödandeperiod”⁴ har andelen som någon gång blivit föräldrar varierat mellan 83 och 88 procent. Bland män ligger andelen 4–5 procentenheter lägre. Bland 1960 års kvinnor var det 85 procent som någon gång blivit mor och bland 1951 års män var det 80 procent som någon gång blivit far. Ett av skälen till lägre andelar bland män är att det finns fler män än kvinnor i de aktuella åldrarna.

¹ SCB *Varför föds det så få barn?* Demografiska rapporter 2001:1

² Hobcraft J. Kiernan K. (1995) *Becoming a parent in Europe* State program Discussion Papers Serie No 116 Suntory and Toyota International centers for Economics and Related Disciplines London

³ SCB *Barnafödande och sysselsättning* Demografiska rapporter 1998:1
Andersson Gunnar *The impact of labour force participation on childbearing behaviour* Stockholm Research Reports in Demography, no 136

RFV *När har vi råd att skaffa barn* RFV rapporter 2001

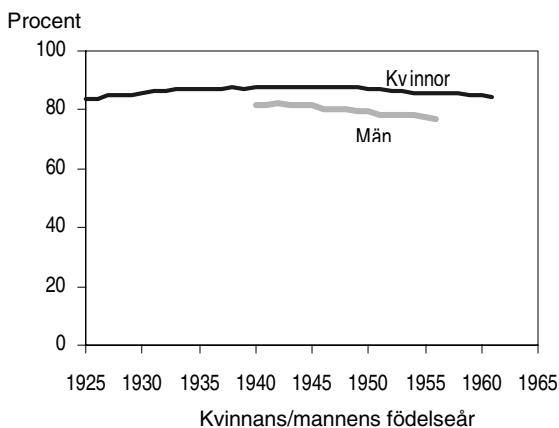
SCB *Arbetsmarknadsstatus och fruktsamhet* Demografiska rapporter 2001:2

En sammanfattande redogörelse för dessa och andra studier ges i Socialdepartementet *Barnafödande i fokus* Ds 2001:57

⁴ Kvinnor födda 1925 till 1960 och män födda 1925 till 1951

Andel kvinnor och män som någon gång blivit föräldrar

Procentandel bland kvinnor födda 1925 – 1961 och män födda 1943 – 1956

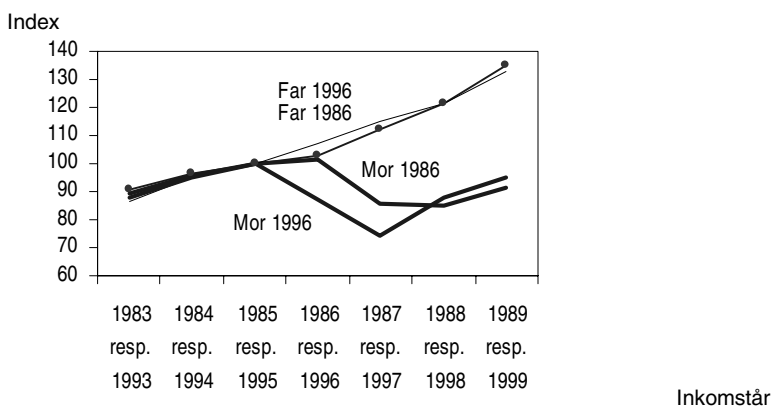
Källa: SCB Flergenerationsregister och RTB.

Anm. Tillförlitliga uppgifter saknas för män födda före 1940

I och med barnens ankomst skiljer sig kvinnors och mäns liv på många sätt. Kvinnan är den som tar störst ansvar för barnens vård och fostran. Det är i första hand mammorna som tar föräldraledigt och det är de som går ned på deltid under den tid barnen är små. Innan de fått barn är kvinnors och mäns inkomstutveckling ungefär densamma. Men i och med barnet börjar kvinnorna sacka efter rejält.

Inkomstutveckling för kvinnor och män som fick barn 1986 respektive 1996

Ålderstandardiserat och indexerat. Index 1985 = Index 1995 = 100

Källa: Batljan, Olsson, Örnhall-Ljungh (2001) Barnafödande i fokus Ds 2001:57

Anm. Sammanräknad förvärsinkomst i medeltal. Datakälla: SCB LINDA

Diagrammet ovan visar att kvinnor som fick barn 1996 hade en medelinkomst som var 25 procent lägre efter att de fått barn än den var 1995, ett år före barnets födelse. Till huvudsaklig del beror det på att kvinnor i stor utsträckning går ned på deltid efter att de fått barn. Män som fick barn under samma period hade ökat sin medelinkomst med 15 procent. Situationen för 1986 och 1995 års nyblivna fäder är likartad. Bland mödrar har det blivit en försämring. Inkomsten sjönk mer för 1996 års mödrar än för 1986 års.

Vem blir förälder

Ålder

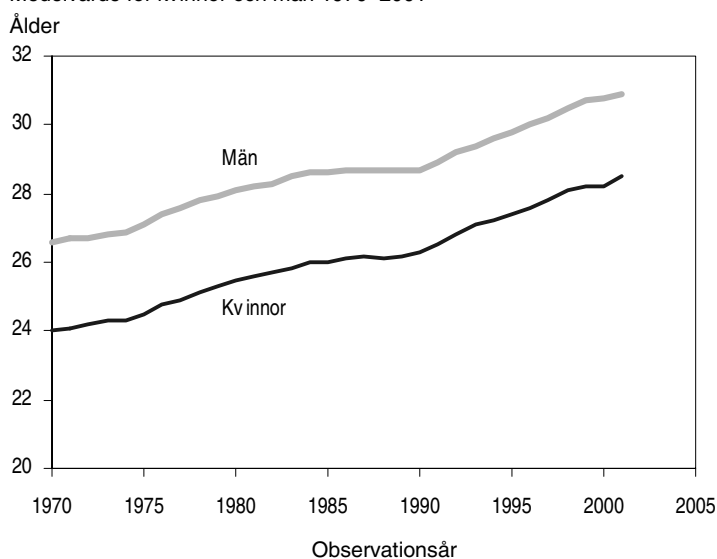
Se tabell 1.2 – 1.3

Unga människor blir föräldrar allt senare i livet. År 2001 var kvinnor i medeltal 28 år när de första gången fick barn. Under de senaste trettio åren har förstagångsmamman blivit i genomsnitt fyra år äldre. Nyblivna förstagångsfäder är i genomsnitt omkring två och ett halvt år äldre än mödrarna.

Senareläggning av barnafödandet har accelererat under 1990-talet samtidigt som fruktsamheten sjunkit kraftigt. Barnafödandet minskade mest bland de yngsta kvinnorna och männen. I åldrarna över 35 var fruktsamheten närmast oförändrad för kvinnor och i åldersgruppen 30–34 vände den uppåt igen redan 1997. Under toppåret 1991 var den s.k. summerade fruktsamheten⁵ 2,14 barn per kvinna. Botten nåddes 1999 med 1,50. Till år 2001 hade den summerade fruktsamheten ökat till 1,57 barn per kvinna. Under 2002 har den ökat ytterligare. En preliminär skattning säger att den summerade fruktsamheten för år 2002 kommer att bli 1,63 barn per kvinna.

Ålder vid första barn

Medelvärde för kvinnor och män 1970–2001

Källa: SCB Flergenerationsregister och RTB

Anm. Kvinnor och män födda i Sverige

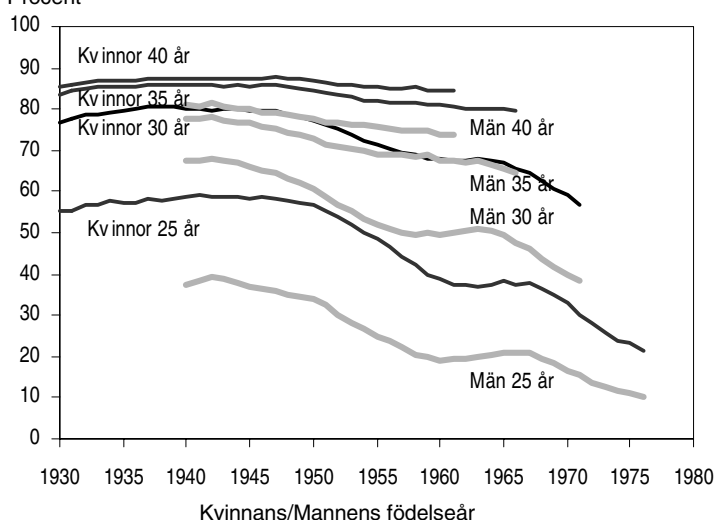
⁵ Summerad fruktsamhet är det antal barn en kvinna skulle få under sitt liv om fruktsamheten (benägenheten i olika åldrar att få barn) förblev densamma som under det år man gör beräkningen.

Det blir allt mindre vanligt att unga kvinnor och män mellan 20 och 25 år har hunnit bli föräldrar. Bland dagens 25-åringar har 22 procent av kvinnorna och 10 procent av männen hunnit få barn. För tjugo år sedan var det 48 respektive 23 procent som var föräldrar i den åldern. Men andelen som fått barn någon gång i sitt liv varierar mycket mindre. De generationer som börjat sent har mer eller mindre kommit ifatt. Det gäller i varje fall de generationer som tills nu hunnit avsluta sitt barnafödande.

Andel kvinnor och män som fått barn fram till viss ålder

Procentandel kvinnor och män som fått barn fram till att de blev 25, 30, 35 eller 40 år

Procent

Källa: SCB Flergenerationsregister och RTB

Anm. Kvinnor och män födda i Sverige. Tillförlitliga uppgifter saknas för män födda före 1940

I praktiken har dagens svenska kvinnor knappast fått barn efter 42 års ålder och män sällan efter 52 år. De yngsta mödrarna och fäderna är tonåringar. Drygt 1 procent av flickor födda 1975 hade fått barn när de var 18 och av pojkarna hade drygt en procent fått barn när de var 20. Bland gravida tonåriga flickor är aborter mer än dubbelt så vanliga som födselar.

Aborter och nedkomster bland kvinnor 15–19 år 1996–2000

Antal per 100 av medelfolkmängden

År	Aborter	Nedkomster
1996	1,72	0,77
1997	1,73	0,72
1998	1,79	0,65
1999	1,84	0,68
2000	2,03	0,71

Källa: SCB Befolkningsstatistik del 4

Utbildning

Se tabell 1.4 – 1.5, 1.7

Högutbildade kvinnor påbörjar sitt barnafödande senare i livet än kvinnor med lägre utbildning. Det är ett skäl till att kvinnor med eftergymnasial utbildning inte blivit mödrar i fullt lika stor utsträckning som lägre utbildade kvinnor. De har inte hunnit med eller, om de börjat sent, kan de haft svårare att bli gravida. Men det är ändå inte de lägst utbildade som oftast blivit mödrar. Under lång tid har barnafödande varit mest frekvent för kvinnor med gymnasial utbildning. Skillnaden mellan utbildningsgrupperna är dock ganska liten.

Ålder vid första barnets födelse efter utbildningsnivå

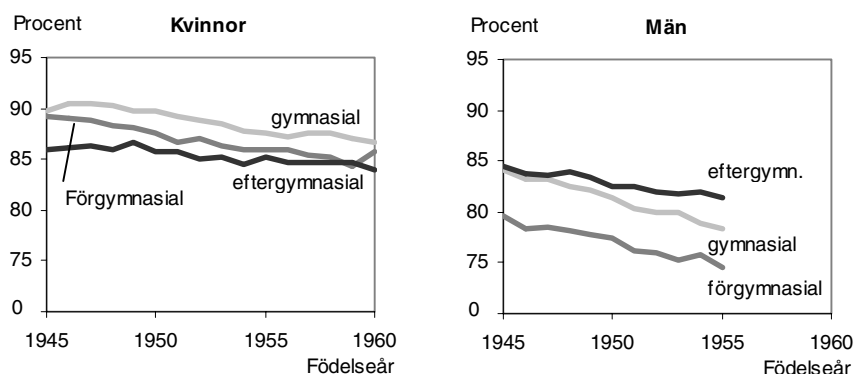
Födelse- år	Kvinnor			Män		
	Förgymnasial	Gymnasial	Eftergymnasial	Förgymnasial	Gymnasial	Eftergymnasial
1945	22,5	23,6	26,2	25,8	26,3	28,4
1950	22,4	23,6	26,6	26,2	26,8	29,1
1960	23,4	25,6	28,4	27,2	28,3	30,4

Källa: SCB *Hur många barn får jag när jag blir stor* Demografiska rapporter 2002:5

Bland män är bilden en helt annan. Här är det de högst utbildade som oftast blir fäder. Och ju högre utbildning desto högre andel fäder. En förklaring kan vara att högutbildade män är ”mer attraktiva”.⁶ Skillnaderna mellan utbildningsgrupperna är också större än för kvinnor.

Andel som någon gång blivit förälder efter utbildningsnivå

Procentandel bland kvinnor födda 1945 – 1960 och män födda 1945 – 1955

Anm. Att andelarna sammantaget är lägre för män än för kvinnor beror huvudsakligen på att det finns fler män än kvinnor i de aktuella åldrarna.

⁶ Low *Why sex matters – A Darwinian Look at Human Behaviour* 2000

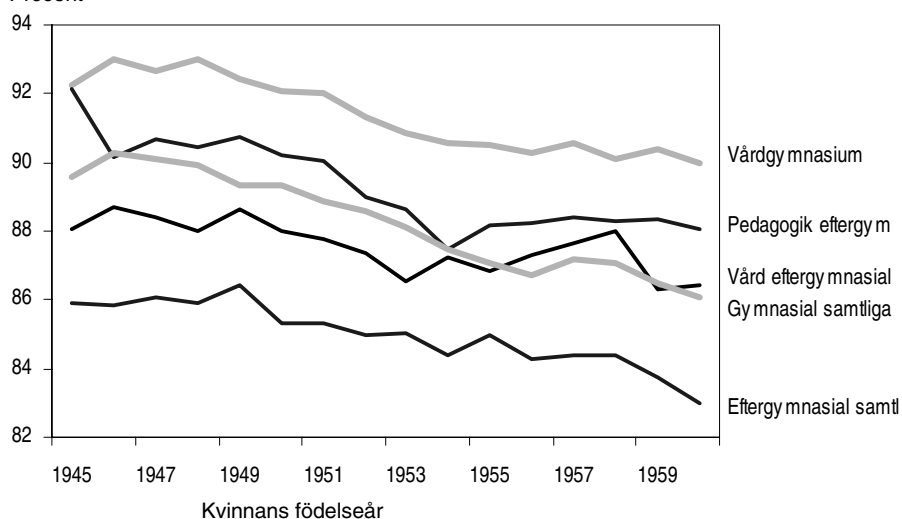
SCB *Familjeförändringar omkring 1990* Tabell 5 sid 8 1990

SCB *Hur många barn får jag när jag blir stor?* Sid 33 Demografiska rapporter 2002:5

Bland kvinnor är utbildningens inriktning minst lika särskiljande som nivån. Kvinnor med vårdutbildning eller med pedagogisk utbildning blir mödrar i större utsträckning än andra kvinnor. Man kan spekulera i om det är kvinnor med särskilt stort intresse för barn som väljer sådana utbildningar eller om de yrken som dessa utbildningar leder till ger särskilt goda förutsättningar för att ha barn.

Mödrar bland vårdutbildade och pedagogiskt utbildade

Andel kvinnor med pedagogisk utbildning och med vårdutbildning som någon gång blivit mor
Procent

Här har vi sett på föräldraskap bland kvinnor och män som i stort sett hunnit avsluta sin fruktsamma period. Ser man på utvecklingen under 1990-talet ser det ut som om nivån på förstabarnsfruktsamheten bland kvinnor med olika utbildningsnivå skulle bli alltmer likartad bortsett från att de högre utbildade startar senare.⁷ I slutet av 1990-talet fanns t.o.m. en tendens till högre förstabarnsfruktsamhet bland högre än bland lägre utbildade, då bortsett från kvinnor som alltjämt var studerande. Men alltjämt har de högre utbildade en senare start med lägre barnantal som trolig följd.

⁷ Hoem Britta *Välfärdens förutsättningar* Antologi från kommittén Välfärdsbokslut 2000 SOU 2000:37

Förvärvsarbete och inkomster

Det finns ett flertal studier både från 1990-talet och från de senaste åren som visar på samband mellan arbetsinkomst och fruktsamhet. Både bland kvinnor och män ökar benägenheten att få ett första barn med ökande förvärvsinkomst. Den senaste analysen av det slaget gjordes år 2000.⁸ Den visade en kraftigt ökad benägenhet att få ett första barn upp till inkomstnivån 130 000 kronor per år (i 2000 års prisnivå) för både kvinnor och män. Resultaten kan tolkas som att kvinnor och män som har ett jobb med ”rimlig inkomst” har betydligt högre benägenhet att få barn än de som saknar jobb eller har jobb med alltför låga inkomster. Benägenheten för ett första barn var oförändrad upp till en nivå väl över 200 000 kronor men ökade igen med ytterligare högre inkomster.

Men även anställningsformen spelar roll.⁹ Tillfälligt anställda har mer än 20 procents lägre benägenhet att skaffa ett första barn än fast anställda. Och det gäller både kvinnor och män. Kvinnliga arbetslösa har ungefär samma benägenhet som tillfälligt anställda. Lägst benägenhet har kvinnor och män som står utanför arbetskraften. Detta är resultat som är kontrollerade för ålder, tidpunkt under perioden 1987-98, sammanboendestatus och utbildning.

Vanligare bli förälder bland fast anställda

Benägenheten att få ett första barn för kvinnor och män, 20–44 år, med olika arbetsmarknadsstatus 1987–98

Standardiserat för ålder, tidsperiod, sammanboendestatus och utbildning. Oddskvoter

Arbetsmarknadsstatus	Kvinnor	Män
Fast anställning	1,00	1,00
Tillfällig anställning	0,76	0,72
Arbetslös	0,76	0,92
Ej i arbetskraften	0,44	0,55

Källa: *Arbetsmarknadsstatus och fruktsamhet* SCB Demografiska rapporter 2001:2

⁸ Duvander Ann-Zofie och Olsson Sten *När har vi råd att skaffa barn?* RFV rapporter 2001

⁹ Persson Lotta *Arbetsmarknadsstatus och fruktsamhet* SCB Demografiska rapporter 2001:2

Antal födda barn

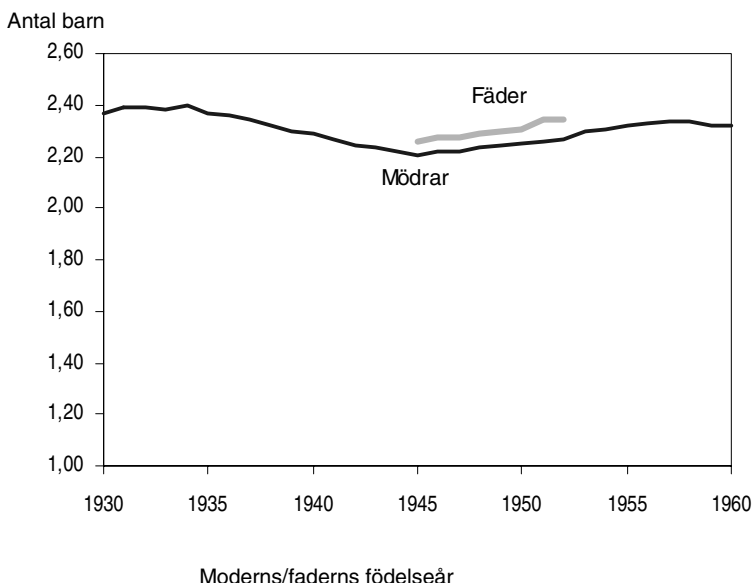
Se tabell 1.6 – 1.7

När man frågar unga kvinnor och män om hur de ser på sin egen framtid framgår det tydligt att de allra flesta tänker sig en framtid med barn och familj. Man nöjer sig inte med ett barn utan vill helst ha minst två. Det svenska tvåbarnsidealet tycks fast förankrat och har varit så under lång tid. Tvåbarnsidealet förstärktes under 1980- och 1990-talet och alltfler uttryckte dessutom en önskan om tre barn. De allra flesta som fått ett första barn räknar också med att få minst två barn¹⁰.

Kvinnor och män som blir föräldrar får också i genomsnitt drygt två barn. Medelantalet barn har varierat något över tid. Fyrtio-talisternas familjer var genomsnittligt något mindre än både tidigare och senare generationers. Men ändå har två barn varit det vanligaste antalet bland såväl 30-, 40-, 50- som 60-talister. Nära hälften, bland 30-talister något färre, fick två barn.

Antal födda barn per mor och per far

Slutligt antal barn i medeltal för mödrar födda 1930–1961 och fäder födda 1945–1956

Källa: SCB Flergenerationsregister och RTB

Anm. Kvinnor och män födda i Sverige. Tillförlitliga uppgifter saknas för män födda före 1945.

¹⁰ För en översikt över attitydundersökningar på detta område se Socialdepartementet *Barnafödande i fokus* DS 2001:57 kapitel 2

Mödrar fördelade efter antal barn de fått fram till år 2000. Procent

Moderns födelseår	Antal barn					Summa
	1	2	3	4	5 och fler	
1930	23	43	23	9	2	100
1940	18	49	24	7	1	100
1950	18	50	25	6	1	100
1960	16	50	27	7	1	100

Källa: SCB Flergenerationsregister och RTB

Anm. Kvinnor födda i Sverige

Fäder fördelade efter antal barn de fått fram till år 2000. Procent

Faderns födelseår	Antal barn					Summa
	1	2	3	4	5 och fler	
1940	19	49	24	7	1	100
1950	19	48	25	7	1	100

Källa: SCB Flergenerationsregister och RTB

Anm. Män födda i Sverige

Över tre fjärdedelar av kvinnor som fått sitt första barn uppgav år 2000 att de kommer att skaffa fler barn inom 5–6 år. Motsvarande andel bland män var 70 procent. Ser man på hur det faktiskt gått för tidigare föräldragenerationer verkar sådana önskemål har uppnåtts och med råge. Då får man dock inte glömma att många andra som också tänkt sig bli föräldrar någon gång inte fått några barn alls. Andelen föräldrar som räknar med fler barn sjunker med stigande ålder men ändå svarade hela fyra av tio 37-åriga ettbarnsmödrar ja på frågan om fler barn¹¹.

Andel mödrar och fäder som fått minst 2 barn. Procent

Föräldrarnas födelseår	Mödrar	Fäder
1925	74	
1930	78	
1935	81	
1940	82	82
1945	81	81
1950	82	82
1955	83	81
1960	84	

Källa: SCB Flergenerationsregister och RTB

Anm. Mödrar och fäder födda i Sverige. Uppnått antal barn år 2000

Men andelen som får ett andra barn är trots allt betydligt lägre bland dem som blir mödrar först då de är 35 år eller äldre än bland dem som startar tidigare. Av 1945 års kvinnor är det t.ex. bara 30 procent som fått ett andra barn om det första kommit först när modern var 37 år¹².

Det genomsnittliga antalet barn bland de kvinnor som blivit mödrar var länge ganska lika för dem med gymnasial och dem med eftergymnasial utbildning. Kvinnor med förgymnasial utbildning fick dock genomsnittligt fler barn. För kvinnor födda efter 1955 och fram till 1960, som är den senaste generation där vi

¹¹ Hoem Britta *Varför föds det så få barn?* SCB Demografiska rapporter 2001:1

¹² SCB *Hur många barn får jag när jag blir stor?* Demografiska rapporter 2002:5

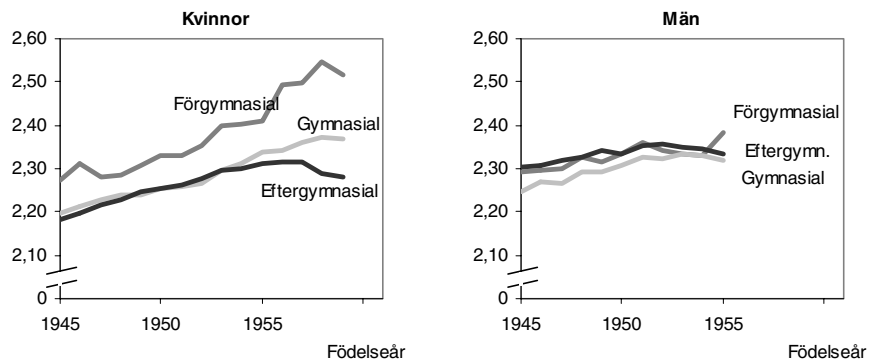
kan observera slutligt antal barn, har skillnaderna mellan utbildningsgrupperna dock ökat. De högre utbildade mödrarna har fått färre barn. Det speglar den allt högre "startåldern" för barnafödande bland högre utbildade. Många hinner inte med att få mer än ett eller högst två barn.

Bland män är skillnaderna mellan utbildningsgrupperna små. De med förgymnasial utbildning sticker inte ut som bland kvinnor. När män väl etablerat sig som fäder tycks utbildningen inte spela någon roll för barnantalet. Men vi vet ännu inte hur det går för 60-talisterna bland män. De har ännu inte hunnit avsluta sin föräldraperiod och kan fortfarande bli fäder.

Antal födda barn per mor och per far efter utbildningsnivå

Slutligt antal barn i medeltal för mödrar födda 1945–1960 och fäder födda 1945–1955

Antal barn

Anm. Att andelarna sammantaget är lägre för män än för kvinnor beror huvudsakligen på att det finns fler män än kvinnor i de aktuella åldrarna.